

УДК 371.134:6

Станіслав Ткачук

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ У ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ДО ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті розкриваються проблеми та особливості методичної системи підготовки сучасного вчителя технологій у вищому навчальному закладі. Аналізується сутність поняття «підготовка», «технологія», «техніка».

Ключові слова: освітня галузь «Технологія», підготовка, учитель технологій, технологічна освіта, методична система, технологічна культура.

В статье раскрываются проблемы и особенности методической системы подготовки современного учителя технологий в высшем учебном заведении. Анализируется сущность понятия «подготовка», «технология», «техника».

Ключевые слова: образовательная область «Технология», подготовка, учитель технологий, технологическое образование, методическая система, технологическая культура.

This article describes problems and methodological features of modern teacher training technology in higher education and analyzes the essence of such appellations as «training», «technology», «technique».

Key words: Education sector «Technology», training, the teacher of the technological,

technological education, methodical system, technological culture.

Постановка проблеми. Розвиток освітньої парадигми, що здійснюється на базі активних інноваційних процесів у соціальній та економічній сферах життя нашого суспільства, висуває на перший план проблему підготовки вчителя трудового навчання на якісно іншому рівні. Нові соціально-економічні умови виявили й загострили суперечності в існуючій системі підготовки такого спеціаліста, що не повною мірою відповідає соціокультурній ситуації в країні. Деідеологізація та гуманізація освітнього процесу, зміна цільових орієнтацій, відмова від предметного підходу до освіти і перехід на позиції особистісно зорієнтованої концепції, оновлення програм трудового навчання для загальноосвітніх навчальних закладів, надання вчителям права на вільну самостійність у педагогічній творчості – ключові напрямки програми стабілізації й розвитку освіти в Україні, які вимагають підготовки вчителя нового типу.

Модернізація підготовки вчителя технологій є невід'ємною складовою реформи системи вищої педагогічної освіти країни. Чітким орієнтиром має стати Державний стандарт освітньої галузі «Технологія» [5], головна мета якого полягає у формуванні технічно й технологічно освіченої особистості, підготовленої до життя й активної трудової діяльності в умовах сучасного високотехнологічного виробництва, життєво необхідних знань, умінь і навичок ведення домашнього господарства і сімейної економіки, основних компонентів інформаційної культури, забезпеченні умов для їх професійного самовизначення, виробленні в учнів навичок творчої діяльності, вихованні культури праці, здійсненні допрофесійної та професійної підготовки з урахуванням індивідуальних можливостей учнів [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У педагогічній науці є чимало спроб моделювання професійної підготовки вчителя. Так, проектуючи систему професійної підготовки педагога, І. Лернер [9] виходить з того, що вона повинна виконувати функцію передачі соціального досвіду (систему знань, способів діяльності, досвіду творчої діяльності й емоційно-ціннісного відношення до світу). При цьому він орієнтується лише на підготовку вчителя, функцією якого є передача знань і формування вмінь та навичок в учнів. На основі професійно-особистісного підходу до становлення педагога А. Андреев [1] вказує на необхідність побудови системи підготовки спеціаліста на основі цілісного уявлення про його професійну діяльність. Такий підхід вимагає розробки інших, відмінних від традиційних, принципів підготовки вчителя до майбутньої діяльності в контексті становлення його професійно-особистісної позиції. Визначаючи практично ті ж умови організації педагогічного процесу в педагогічному закладі (діяльність, самосвідомість, професійно-педагогічне спілкування та ін.), С. Гринько [4] розглядає цю проблему в контексті адаптації студентів до професійно-педагогічної діяльності [6].

Тому, на нашу думку, вчитель технологій буде успішно підготовлений до майбутньої професійної діяльності в контексті формування в учнів загальноосвітніх навчальних закладів технологічної культури, якщо на основі аналізу змісту технологічної підготовки учнів, виробничої діяльності в різних сферах виробництва, обслуговування з урахуванням соціально-економічних умов розвитку суспільства, реалізації інтегративно-диференційованого підходу до змісту підготовки вчителя буде обґрунтована, розроблена та впроваджена в освітній процес ВНЗ методична система підготовки відповідного фахівця [7].

При створенні методичної системи підготовки майбутнього вчителя технологій у ВНЗ ми спиралися на положення системного підходу до вивчення педагогічних явищ, педагогічні теорії професійної освіти (В. Беспалько [3], А. Андреев [13]), теорії моделювання і прогнозування педагогічної діяльності (І. Лернер [9], С. Гринько [4]), концепції педагогічної освіти (А. Беляєва[2]), загальнометодологічного класичного підходу до розробки моделі фахівця (Н.Тализіна) та основних положень теоретичної системи формування технологічної культури майбутніх учителів технологій.

При розробці системи професійної підготовки вчителя технологій необхідно враховувати, що:

- освітня система існує і діє не ізольовано, а всередині суспільства, природного й техногенного середовища, випробовуючи безперервно їхній вплив і, одночасно, впливаючи на них;
- перетворювальна діяльність людей здійснюється за допомогою певних способів і засобів;
- учитель технологій є суб'єктом професійної педагогічної діяльності, що забезпечує підготовку учня до перетворювальної діяльності в техногенному (інформаційно-технологічному) середовищі. Сучасне суспільство знаходиться у стадії переходу від індустріального до інформаційного етапу розвитку [8].

Мета написання статті – визначити ефективні форми підготовки вчителів технологій у вищих педагогічних навчальних закладах до формування в учнів технологічної культури.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших завдань сучасної педагогічної освіти є підготовка майбутнього вчителя, що розбирається і в законах, у загальних закономірностях і в процесах, що відображають у системі світогляду через єдину наукову картину світу, пов'язаних із сферами їх практичного застосування. Більше того, як вважають вчені, реалізація вчителем, у т.ч. і сучасним учителем технологій, своїх основних функцій у ході педагогічної діяльності (гностичною, проектувальною, конструктивною, організаційною, комунікативною, управлінською тощо) передбачає комплексне використання ресурсів природних, технічних, соціальних, гуманітарних, у тому числі й педагогічних для психологічного типу, наук. Соціальні і гуманітарні науки пов'язані з цілями, змістом і критеріями оцінки результатів педагогічної діяльності, що переважно розглядається як соціально детермінована. В основі інноваційної діяльності вчителя лежать методологічні орієнтації, що впливають як на загальнонаукові, так і на гуманітарні методи пізнання й освоєння дійсності. На зміну широкому спектру приватних методів, алгоритмів, процедур, диференційованих за галузями науки (хімії, фізики, математики і так далі), мало зв'язаних між собою, приходять технології непедагогічної діяльності, в основі яких лежать загальна методологія, універсальні принципи й закономірності, загальнонаукові поняття і методи діяльності, що спираються на основні ідеї концепцій і теорій гуманізації вищої педагогічної освіти.

На жаль, ці принципово важливі зміни, що відбуваються в структурі, змісті, характері професійної діяльності вчителя не враховуються в процесі підготовки фахівців сучасної системи освіти. Це виявляється:

- у домінуванні наочно-дискретного характеру побудови змісту професійної підготовки вчителя, що зокрема сприяє виникненню міжкафедральних бар'єрів у викладанні навчальних дисциплін, що обумовлюють формування наочних стереотипів мислення і виникнення пізнавального дискомфорту студентів при послідовному переході від одних суміжних дисциплін до інших;
- у недостатній увазі до формування творчого мислення майбутнього вчителя, точніше, розумової діяльності, особливо її рефлексорного рівня;
- у відсутності цілеспрямованого вивчення технології педагогічної діяльності і, як результат, невмінні формувати цілісне уявлення про професійну діяльність та проектувати її;
- у недостатній увазі до створення ефективних умов для становлення й саморозвитку яскравої особистості та індивідуальності майбутнього педагога, що особливо важливо в умовах реформування освіти;
- у низькому рівні сформованості педагогічної (у межах нашого дослідження - технологічної) культури у значній частини випускників педагогічних ВНЗ тощо.

Ефективність реалізації мети і завдань технологічної підготовки вимагає поетапного здійснення цього процесу. Поетапність властива багатьом процесам, діям, діяльності, наприклад, формуванню різних якостей, мотивів, умінь і навичок. Дійсно, неможливо відразу навчити, виховати, оволодіти чим-небудь, необхідне поступове, поетапне включення людини в ту або іншу сферу діяльності, поступове досягнення нею того або іншого рівня знань, умінь і навичок, особистих якостей.

На основі наукових розробок деяких дослідників нами виділено три етапи підготовки студентів педвузів:

Перший етап - інформаційний — (1-4 семестри) – теоретичне оволодіння навчально-виховним процесом у загальному вигляді, формування умінь і прагнення організувати окремі частини цього процесу.

Другий етап - операційний - (5-8 семестри) - поглиблення й конкретизація навчально-виховного процесу, подальший розвиток прагнень і умінь до його організації в навчанні і позанавчальній виховній роботі (у їх єдності).

Третій етап - практичний - (9-10 семестри) - подальше поглиблення навчально-виховного процесу, оволодіння уміньми з організації системи роботи в цілому щодо формування особистості школяра, формування індивідуальності майбутнього вчителя-професіонала на основі зростання його самостійності та творчості.

Під формуванням ми розуміємо розвиток певних якостей особистості під впливом зовнішніх цілеспрямованих дій. У такому випадку формування технологічної культури особистості на заняттях з спецпредметів, з одного боку, відбувається шляхом впливу нових педагогічних технологій навчання, з іншого - здійснюється за допомогою вибору для вивчення розділів наук, які висвітлюють сучасні технологічні процеси виробництва, причому навчання відбувається з урахуванням виявлення, пізнання і закріплення регіональних особливостей різних освітніх галузей.

Тому, урахувавши ці позиції, програма розробки методичної системи підготовки вчителя загальноосвітніх навчальних закладів має бути спрямована на:

- виявлення концептуального базису;
- побудову системи об'єктів-моделей;
- розробку системи базових понять;
- вибір методів і засобів дослідження;
- формулювання висновків у вигляді певних закономірностей проектування змісту професійної освіти вчителя технологій до роботи в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах;
- побудову загальної структурної схеми і визначення умов відбору та педагогічної адаптації запропонованих тверджень.

Головна мета системи – удосконалення професійної підготовки вчителя технологій до роботи в загальноосвітніх навчальних закладах у контексті готовності його до формування в учнів технологічної культури.

Серед комплексу завдань її досягнення ми виділили:

- формування у студентів системних знань про закономірні взаємозв'язки людини з природою, виробництвом, що дозволить їм оволодіти критеріями оцінки соціальних і природних явищ, феноменів культури, зокрема технологічної, а також способів добування й інтерпретації наукової інформації, її обробки і зберігання, навчить умінню бачити предмет в освітньому процесі загальноосвітнього навчального закладу;
- озброєння студентів системою фахових та культурознавчих знань, що базуються на принципах інтеграції історичних, біологічних, економічних та спеціальних дисциплін;
- забезпечення професійного становлення майбутнього вчителя як способу його життєдіяльності, засобу реалізації творчих можливостей у педагогічній діяльності;
- надання студентам системи фундаментальних знань з вибраної предметної сфери діяльності [8].

Ми спробували розкрити шляхи підготовки до професійно-педагогічної діяльності вчителя технологій у напрямку формування в учнів технологічної культури з позицій загальнодидактичних (соціальної обумовленості, єдності теорії та практики; систематичності та послідовності, диференційованості та інтегрованості, свідомості та активності; відповідності змісту навчання, змісту функціональної діяльності; обліку та розвитку професійних потреб і запитів у підвищенні кваліфікації; взаємозв'язку творчого навчання та професійної практичної діяльності вчителя; відповідності змісту, форм, методів і прийомів навчання виробничої

діяльності) та домінуючих принципів (фундаментальності, професійної спрямованості, особистісно-діяльнісного підходу) навчання та відбору змісту підготовки майбутнього вчителя з урахуванням критеріїв змісту освіти [7].

Таким чином, технологію системи підготовки вчителя технологій необхідно будувати на основі цілісної програми, створеної на базі типологізації структурних елементів, що дозволило забезпечити поетапне досягнення поставлених цілей через ієрархію навчальних завдань, виділення інтеграційно-диференційованих вузлів взаємозв'язку професійних компетентностей, а також координацію різних форм навчально-методичної діяльності і системне дослідження її результатів [8].

Згідно з розробленою системою зміст підготовки вчителя технологій до роботи в загальноосвітніх навчальних закладах з формування в учнів технологічної культури повинен ураховувати:

- новий зміст програми з трудового навчання в загальноосвітніх навчальних закладах;
- зміст трудової діяльності на сучасному виробництві [8].

Ураховуючи, що основою навчання сьогодні повинне стати реальне життя з його можливостями для самореалізації й самоствердження особистості, орієнтації сучасної освіти на потреби соціуму, урахування сучасних соціально-економічних умов розвитку суспільства, ринку праці, що потребує висококваліфікованих фахівців, зміст технологічної підготовки підростаючого покоління необхідно формувати відповідно до змісту праці в реальному виробництві та обслуговуванні. Тому в моделі підготовки майбутнього фахівця освітньої галузі «Технологія» загальноосвітніх навчальних закладів до формування в учнів технологічної культури зміст професійної підготовки фахівця має розроблятися відповідно до змісту його діяльності та змісту праці в сучасному виробництві, сферах послуг [8].

Серед основних організаційно-педагогічних умов слід виділити такі:

- фундаменталізм і практико орієнтований характер навчальної інформації на основі інтеграційно диференційованого підходу до реалізації змісту професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання;
- упровадження в практику підготовки такого спеціаліста засобів нових інформаційних технологій навчання на основі оцінки можливостей існуючої матеріальної бази, кадрового складу і кваліфікації викладачів, дидактичного оснащення навчального процесу;
- організація освітнього процесу підготовки майбутнього фахівця за кредитно-модульною організацією освітнього процесу [7].

Орієнтуючись на дидактичну основу освітнього процесу, професійну підготовку майбутнього вчителя трудового навчання з формування в учнів технологічної культури ми здійснювали в умовах поєднання методів організації навчального процесу із дидактичними, процесуальними, методичними та практично-результативними аспектами.

Дидактичний аспект акцентується в розроблених навчальних планах, програмах професійної підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та передбачає ознайомлення студентів з методами наукового пізнання, розвиток їх творчої активності, інтелектуальних та професійно-особистісних якостей.

Методичний аспект відображає рівень готовності професорсько-викладацького складу кафедр до формування в студентів технологічної культури та її реалізації в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах. Особлива увага звертається на вдосконалення методів активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, розробку та впровадження в навчальний процес сучасних освітніх методик та інформаційних технологій навчання, використання міжпредметних зв'язків техніко-технологічних дисциплін з біологічними, економічними та психолого-педагогічними дисциплінами.

Процесуальний аспект пов'язаний із формами, методами, засобами та принципами навчання, які дозволяють розширити самостійну діяльність студентів у навчальному процесі. Особливого значення набувають поза-аудиторні форми навчання студентів: технологічна та педагогічна практика, проблемні групи, наукові гуртки, педагогічні конференції тощо. При цьому розробляються або уточнюються методи контролю за якістю навчання, способи

закріплення навчальних досягнень студентів в умовах, близьких до школи, реалізуються зв'язки зі школою, виробництвом з метою якісної підготовки майбутнього вчителя до формування в учнів технологічної культури.

Практично-результативний аспект полягає в сумісній предметній діяльності викладача і навчально-пізнавальної діяльності студентів в освітньому процесі формування професійно важливих якостей майбутнього вчителя технологій. Сформовані таким чином наукові, психолого-педагогічні, методичні знання та уміння, дозволяють майбутньому вчителю технологічної освіти вирішувати основні завдання з формування в учнів технологічної культури відповідно до ідей і концепції освітньої галузі «Технологія».

Ураховуючи те, що професійна підготовка реалізується в процесі теоретичного і практичного навчання студентів у ВНЗ, надзвичайно важливою є розробка змісту та обсягу освітньої інформації, забезпечення її цілісності при оволодінні відповідними знаннями, уміннями та навичками. Професійну підготовку вчителя технологій із формування в учнів технологічної культури ми визначаємо як процес, де в інтегровано поєднуються його мотиваційна, змістовно-процесуальна і професійно-особистісна готовність до майбутньої діяльності [8].

Мотиваційна готовність характеризує спрямованість на виховання в учнів інтересу до праці у сферах сучасного виробництва, обслуговування, розуміння важливості і значущості цієї діяльності в житті суспільства, прагнення учнів до пізнавальної діяльності в тій чи іншій сферах виробництва з метою професійного визначення випускників шкіл, правильного вибору ними майбутньої професії і розуміння важливості трудової діяльності в нових умовах розвитку держави. Багаторівнева методична система підготовки вчителів технологій до формування в учнів технологічної культури містить практичні способи підвищення мотивації вчителя як організатора виробничої діяльності школярів за рахунок формування в студентів уміння розробляти та презентувати творчі проекти на рівні практичних розробок власних виробів та технологій із використанням засобів нових інформаційних технологій навчання, а також способів оволодіння методичними прийомами організації продуктивної діяльності школярів у різних сферах сучасного виробництва та обслуговування виробництва [7].

Змістовно-процесуальна готовність характеризує об'єм техніко-технологічних, психологічних, педагогічних, біологічних, економічних знань і практичних умінь, що дозволяють ефективно здійснювати навчально-виховну роботу з формування в учнів технологічної культури, застосовуючи при цьому різні форми і методи навчально-пізнавальної діяльності [8].

Професійно-особистісна готовність виявляється в сукупності психологічних якостей особистості майбутнього вчителя для здійснення ним освітньої діяльності в загальноосвітніх закладах [8].

Підготовка сучасного вчителя технологій є інтеграційним процесом, заснованим на взаємодії педагогічних і особливих, характерних тільки для цієї спеціальності, технологічних якостей. Це, з одного боку, дозволяє при вивченні проблеми підготовки майбутнього вчителя використовувати теоретичні основи технологічної освіти і виховання, становлення вчителя, здатного забезпечити політехнічну освіту, поєднання навчання з продуктивною працею, технологічну підготовку і виховання учнів. З другого боку, це зобов'язує будувати педагогічний процес з урахуванням специфічних, особливих аспектів майбутньої педагогічної діяльності вчителя, які зумовлені характером і змістом професійної діяльності в сучасних соціально-економічних умовах розвитку суспільства та умовах ринку праці його фахових, організаційно-економічних основ, а також програмного змісту технологій у школі.

Підготовка вчителя з формування в учнів технологічної культури проходить ряд взаємозв'язаних етапів: адаптаційний, репродуктивно-конструктивний та прогностично-творчий.

Становлення професійної позиції вчителя через формування досвіду, самооцінки і самосвідомості як трьох форм розуміння ним свого професійного буття, на нашу думку, забезпечується реалізацією в професійно-педагогічній підготовці цілісної системи чотирьох

принципів: системності, рефлексивності, проектності та контекстності [6].

Нами визначено, що при моделюванні предметного змісту підготовки майбутнього вчителя технологій слід виконувати ряд вимог:

- забезпечувати змістовно-контекстне відображення професійної діяльності фахівця у формах навчальної діяльності студента;
- поєднувати різноманітні форми і методи навчання з урахуванням дидактичних принципів та принципів трудової підготовки, а також психологічних вимог до організації навчальної діяльності;
- використовувати модульність побудови системи і її адаптивність до конкретних умов навчання і контингенту студентів.

Реалізація цих вимог дає можливість проектувати цілісний навчальний процес, у якому враховуються такі чинники, як специфіка навчальних дисциплін, особливості і можливості учасників навчального процесу, а також тривалість і матеріально-технічні умови навчання. Крім того, застосування даної технології дає можливість здійснювати науково обґрунтований пошук форм і методів навчання, конструювати їх системи, коректувати як зміст, так і цілі навчання (вимоги кваліфікаційної характеристики).

Висновки. Таким чином, *підготовка вчителя технологій до формування в учнів технологічної культури* в системі вищої педагогічної освіти розуміється нами як наукова категорія і результат засвоєння майбутнім фахівцем системи професійно-педагогічних, техніко-технологічних, організаційно-економічних і методичних знань, формування дидактичних умінь та навичок, розвитку важливих професійно значущих якостей особистості вчителя. Зміст підготовки студентів до формування в учнів технологічної культури, запрограмований у моделі, розглядається нами як комплекс форм, методів, засобів та принципів удосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя трудового навчання загальноосвітніх навчальних закладів і ґрунтується на системному аналізі сучасних тенденцій розвитку освітнього процесу, соціально-економічних перетвореннях, які відбуваються сьогодні в Україні

А також запропонована методична система дає необхідні уявлення про стратегію професійної підготовки фахівця:

- містить у концентрованій формі всю інформацію про структуру професійної підготовки і характер взаємозв'язку навчальних предметів у цій системі;
- служить підставою прогнозування педагогічно доцільного інструментарію, направлено на формування професійної компетентності і реалізацію взаємозв'язку її проектування;
- дозволяє виділити етапи і визначити дидактичні умови реалізації відповідної підготовки на кожному з етапів;
- містить засоби діагностики і моніторингу професійних компетентностей, які можуть бути використані для оцінки і прогнозування якості підготовки вчителя до формування в учнів технологічної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев В. И. Технология экспертной оценки качества работы учителей и руководителей школы, лицеев, гимназий / В. И. Андреев. – Казань : Эвристика, 1994. – 24 с.
2. Беляева А. П. Интегративно-модульная педагогическая система профессионального образования / А. П. Беляева. – М.: Радом, 1997. – 225 с.
3. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М.: Изд-во ин-та проф. образования МО России, 1996. – 336 с.
4. Гринько С. В. Педагогическое общение как фактор адаптации студентов к профессионально-педагогической деятельности: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Гринько Светлана Валерьевна. – Магнитогорск, 1998. – 232 с.
5. Державний стандарт освітньої галузі «Технологія» // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 1. – С. 3–6.
6. Загронова Л. В. Деловая игра в технологической подготовке будущего учителя / Л. В. Загронова // Педагогика. – 1994. – № 6. – С. 58–62.

7. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов н/Д.: Изд-во Феникс, 1997. – 480 с.
8. Зятева Л. А. Экологически безопасный тип отношения к природе как характеристика технологического этапа развития культуры / Л. А. Зятева // Технологическое образование школьников: состояние проблемы, перспективы : материалы межрегиональной научно-практической конференции 27–28 марта 2002 г. / под ред. В. Д. Симоненко. – Брянск : БГУ, 2002. – С. 24–26.
9. Лернер И. Я. Задачи и содержание общего и политехнического образования / И. Я. Лернер, М. Н. Скаткин // Дидактика средней школы. – М. : Просвещение, 1982. – С. 103.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ткачук Станіслав Іванович – доктор педагогічних наук, професор кафедри професійної освіти та комп'ютерних технологій, декан технолого-педагогічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Надійшла до друку 9.01.2013 р.